

Dilbər DOSMƏMMƏDLİ
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının
magistrantı

CƏLİL MƏMMƏDQULUZADƏNİN İLK ƏSƏRLƏRİNİN NƏŞR TARİXİNDƏN

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan ədəbiyyatının klassiklərindən olan Cəlil Məmmədquluzadənin ilk əsərlərinin nəşr tarixi araşdırılmış, müəyyən dəqiqləşdirmələr aparılmışdır.

Açar sözlər: Cəlil Məmmədquluzadə, Cəlil Məmmədquluzadənin irsi, məktublar, publisistika, nəşr tarixi.

Cəlil Məmmədquluzadənin zəngin irsi həmişə elmi və ədəbi ictimaiyyətin diqqət mərkəzində olmuş, müxtəlif aspektlərdən tədqiq edilmiş və öyrənilmişdir. Onun şəxsi arxivi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılır. Arxivdəki materiallar kitabşünaslıq baxımından önəmli qaynaq hesab edilir. Öz sağlığında kitab halında nəşr etdirdiyi əsərlərinin mətnləri ədibin yaradıcılığının sonrakı tədqiqi və nəşri işində mətnşünaslar üçün son dərəcə qiymətli məxəzdir.

Əvvəla, ona görə ki, müxtəlif mətbuat orqanlarında dərc olunan əsərlərinin hələ sağlığında kitab, yaxud toplu halında nəşrinə nail olmaq artıq imzasız və ya gizli imza ilə dərc olunan o əsərlər üzərində öz müəllifliyini təsdiq etmək deməkdir. Digər tərəfdən, bu nəşrlər bilavasitə müəllifin özünün təşəbbüsü və nəzarəti sayəsində nəşr edildiyi üçün onların mətnində orijinalın bütün xüsusiyyətləri – ədibin özünün dili, üslubu, ideyası, yazı manerası, düşüncə tərzı və dünyagörüşü, bu və ya digər məsələyə gülmək məharəti, oxucu ilə ünsiyyət yaratmaq bacarığı olduğu kimi saxlanılmış olur. Bu baxımdan C.Məmmədquluzadənin də müəllif nəşrləri sonrakı dövrlərdə onun ədəbi və publisistik irsinin toplanılması və nəşrdən-nəşrə təkmilləşdirilməsi prosesində istiqamətverici və aparıcı baza rolunu oynayır.

C.Məmmədquluzadənin xatiratından və məktublardan gətirilən nümunələrdən aydın olur ki, ədib daim yazmaq və yazdıqlarının çap etdirmək arzusunda olmuşdur. Mir Cəlil yazır: “Onun qədər ürəyi söz ilə dolu olan, onun qədər xalq ilə dərdləşmək ehtiyacı duyan, onun qədər mətbuatın gücünə inanan və böyük ümidlər gözləyən adam az idi” [3, s.94].

C.Məmmədquluzadə “xalq ilə dərdləşmək” zərurətinə iki istiqamətdə nail ola bilmişdir: 1) publisist yazılarla mətbuatda çıxış etməklə; 2) əsərlərini kitab halında nəşr etdirməklə.

Publisistika sahəsində yeniliklər tarixin ayrı-ayrı mərhələlərində ədəbi, ictimai, siyasi hadisələrin inkişaf etdiyi, kəskinləşdiyi bir mühtidə meydana çıxır. Zaman özünün qabaqcıl, səfərbəredici, istiqamətverici publisistlərini və ədəbi, elmi, siyasi publisistikasını yaradır [2, s.11].

Cəmiyyətdəki nöqsanları, şəri, eybəcərliyi öz publisist yazılarında, felyeton və məqalələrində açıb tökən, onların aradan qaldırılması yolunu göstərən C.Məmmədquluzadə “Molla Nəsrəddin” jurnalını təsis etməklə bu istiqamətdə olan yazılarını dərc etdirib yaymaq üçün fürsət əldə etdi.

“Molla Nəsrəddin” jurnalı (1906-1931) XX əsrin ilk illərində dövrün ictimai, siyasi ziddiyyətlərini bütün kəskinliyi ilə özündə əks etdirən ilk satirik mətbuat orqanı olmuşdur. Təsadüfi deyildir ki, C.Məmmədquluzadə “Molla Nəsrəddin”i təbiət özü yaratdı, zəmanə özü yaratdı” şəklində təsdiq etmişdir.

“Molla Nəsrəddin”in birinci nömrəsi 7 aprel 1906-cı ildə Tiflisdə çapdan çıxmışdır. 1906-1918-ci illərdə Tiflisdə, 1921-ci ildə Təbrizdə, 1922-1931-ci illərdə Bakıda nəşr edilmişdir. Redaktoru və müəllifi Cəlil Məmmədquluzadə olan jurnalın 25 il ərzində 748 nömrəsi (340-ı Tiflisdə, 8-i Təbrizdə, 400-ü Bakıda) çıxmışdır.

1906-cı il mart ayının 4-də “Molla Nəsrəddin”in çapı üçün Mirzə Cəlilə Tiflis qubernatoru dəftərxanası tərəfindən verilən şəhadətnamədə jurnalın proqramı bu şəkildə müəyyənləşdirilmişdir: 1) Məqalələr; 2) Kəskin tənqidlər; 3) Felyetonlar; 4) Məzhəki şeirlər; 5) Məzəli teleqramlar; 6) Satirik hekayələr; 7) Lətifələr; 8) Poçt qutusu; 9) Məzhəki elanlar; 10) Xüsusi elanlar; 11) Karikatura və illüstrasiyalar.

Jurnal çar Rusiyasının bütün müsəlman bölgələrində, Yaxın və Orta Şərqi ölkələrində yayılıb, islam dünyasında demokratik mətbuatın inkişafına təsir göstərmişdir.

Jurnalın satışı həm pərakəndə, həm də abunə yolu ilə həyata keçirilirdi. Jurnalı 9 aylıq, 6 aylıq və 3 aylıq abunə olmaq mümkün idi. C.Məmmədquluzadə qeyd edirdi ki, “Molla Nəsrəddin”nin oxucularından çoxu İran əhli idi. Belə ki, Xorasandan başlamış, Tehran, İsfahan, Təbriz kimi şəhərlərə hətta kəndlərə minlərlə jurnal göndərilirdi. Juranın ən çox abunəçisi olan yerlərdən biri Naxçıvan idi və burada jurnalın 2 min abunəçisi var idi. Jurnalın Kırım, Kazan, Orenburq kimi qeyri-müsəlman şəhərlərində də oxucuları var idi. C.Məmmədquluzadə “Molla Nəsrəddin” jurnalının 5 may 1906-cı il tarixli 5-ci nömrəsində “İdarəmizin əhvalatından bir neçə söz” adlı məqaləsində qeyd edir: “...dünən itifaqən rus tanışlarımızın birisi idarəmizdə abunə dəftərinə baxıb təəccüblü mənə dedi: “Molla Nəsrəddin,

nə çox rus və polyak müştəriləriniz var? Dedim, balam, heç biri də yoxdur. Aşnam abunə kitabını qabağıma itələyib dəxi artıq təəccüb ilə dedi: və bu “ovlar” və “iski”lər məgər müsəlman adlarıdır? Gördüm ki, həqiqət aşnam doğru söyləyir və dedim: Əzizim, heç ürəyini sıxma, bunlar hamısı ötüşər”.

C.Məmmədquluzadə irsinin böyük hissəsini təşkil edən felyeton yaradıcılığı, publisistikası və hekayələrinin müəyyən qismi “Molla Nəsrəddin”, “Yeni yol” və digər mətbuat səhifələrində özünə yer almışdır. Bu yazıların bəziləri istisna olmaqla, əsasən müxtəlif naməlum gizli imzalarla, inisial və bəzən də imzasız dərc edilmişdir. C.Məmmədquluzadənin açıq imzası ilə mətbuatda dərc etdirdiyi əsərlərinin mətni yazıçının irsinin sonrakı toplanılması, tərtibi və nəşri işində onun naməlum əsərlərinin müəyyən edilməsi üçün dil, üslub, ideya xüsusiyyətlərinin müqayisəsi baxımından mətnşünasların istinad etdiyi etibarlı qaynaqlardandır. Buna görə də, yazıçının ölmündən sonra ilk növbədə onun məlum imzalı yazılarını arayıb axtarmaq və bir yerə toplamaq mətnşünaslar üçün bir başlanğıc idi. Bu sahədə ən ciddi mirzəcəllişünaslardan biri Əziz Şərif olmuşdur.

C.Məmmədquluzadənin “Molla Nəsrəddin”ə qədərki həyatı, fəaliyyəti və yaradıcılığı diqqətlə araşdırılmış, onun “Kaspi”, “Kavkaz”, “Şərqi-Rus”, “Tifliski listok”, “Vozrojdeniye”, “Kavkazski raboçi listok” və s. mətbuat səhifələrində imzasız, inisial, gizli və açıq imzalarla dərc etdirdiyi ilk qələm təcrübələri üzə çıxarılmışdır. Elmi, sənədli, biblioqrafik məxəzlərə, güclü məntiqə əsaslanan qənaətlərdən aydın olur ki, artıq XIX əsrin sonlarından “Çay dəstgahı”, “Danabaş kəndinin əhvalatları”, “Kişmiş oyunu” kimi əsərlərin müəllifi olan C.Məmmədquluzadə ilk dəfə olaraq “İrəvan müxbirimizdən” sərəlvəsi altında “Kaspi” qəzetində imzasız çıxış etmişdir. Az sonra isə müəllif Qurbanəli Şərifova yazdığı məktubda bundan sonrakı yazılarını “Kavkaz” qəzetinə göndərəcəyini belə əsaslandırır: “Mən Dəlmə bağlarının əhvalatını, necə ki, sənə bir vaxt oxumuşam, “Kaspi”nin 53-cü nömrəsində çap etmişəm. Amma heyif ki, “Kaspi” qəzetini İrəvanda azdır oxuyan. Xəyalım “Kavkaz” qəzetinə məktublar göndərməkdir...” [11, s.301].

Məktub ilk baxışdan Mirzə Cəlilin yazısını müəyyən etmək imkanı yaradırsa, ikinci tərəfdən tədqiqatçını onun sonrakı yazısının axtarışına istiqamətləndirir: “Kavkaz” qəzetində Yerevandan müxtəlif “Tire”, “B”, “N.N.”, “Nöqtə” və i.a. imzalarla gələn kifayət qədər məktublardan şahidi oluruq. Lakin sadalana bu imzalı yazıların heç biri məzmun etibarilə Mirzə Cəlilə uyğun gəlmirdi.

Ancaq Yerevandan gələn bir məlumatın yazıçının qələminə məxsus olduğuna şübhə edilmir, çünki, o öz məzmununa görə ona həm çox yaxındır, həm də “C.M.” inisialı ilə imzalanmışdır.

C.Məmmədquluzadənin "Kavkaz" qəzetinin redaksiyasına göndərdiyi həmin məktub 28 mart 1902-ci il tarixli 82-ci nömrədə dərc olunmuşdur.

"Kəşkül" qəzeti bağlandıqdan sonra Tiflisdə Azərbaycan dilində mətbu orqan yaratmaq üçün bir neçə dəfə təşəbbüs olmuşdur. 1902-ci ildə Məhəmmədəğa Şahtaxtinski xaricdən Rusiyaya qayıtdıqdan sonra doğma Şahtaxtı kəndindəki ata mülkünü sataraq Tiflisə köçüb mətbəə təşkil edir. Yeni qəzet çıxarmaq haqqında hökumətə ərizə verir. Eyni zamanda əməkdaşlar barəsində fikirləşir. 1903-cü ilin əvvəllərində Məhəmməd ağa Şahtaxtinskiyə təşəbbüsü müsbət nəticələnir.

"Şərqi-Rus" qəzetinin birinci nömrəsi 1903-cü il martın 30-da çıxmışdır. Qəzetin redaktoru Məhəmməd ağa Şahtaxtinski idi. Əvvəllər o, həftədə üç dəfə buraxılırdı. 8 iyun 1904-cü ildən etibarən gündəlik qəzetə çevrilmişdir.

"Şərqi-Rus" qəzetinin Azərbaycan mətbuatı tarixində ən böyük xidmətlərindən biri də odur ki, Cəlil Məmmədquluzadə kimi görkəmli bir ziyalı üzə çıxarmış, özündən sonrakı mətbuatda demokratik cəbhəni ardıcıl olaraq möhkəmləndirə bilən mahir bir redaktor yetirmişdi.

C.Məmmədquluzadə 1903-cü ilin dekabr ayından Qafqazın inzibati və mədəni mərkəzi sayılan Tiflis şəhərində yaşayıb işləmişdir. "Kaspi", "Kavkaz" qəzetlərində qələmini sınayan C.Məmmədquluzadə "Şərqi-rus" qəzeti ilə əməkdaşlıq etməyə başlayır.

C.Məmmədquluzadənin "Şərqi-Rus"dakı fəaliyyəti "Poçt qutusu" hekayəsi ilə başlayır. Bu hekayə 1904-cü ildə qəzetin 5 və 6-cı saylarında işıq üzünə çıxmışdır. Bu əsər ilk dəfə olaraq müəllifin açıq ad və soyadı ilə dərc olunur. "Şərqi-Rus" redaksiyasında gənc Cəlil mühüm qəzetçilik məktəbi keçmiş, dövrün ədəbi qüvvələri ilə tanış olmuş, bir çox hekayələri, məqalələri və tərcümələrini bu qəzetdə nəşr etdirmişdir [1, s.25].

"Şərqi-Rus"da yazıçının L.Tolstoy yaradıcılığından etdiyi "Zəhmət, ölüm və naxoşluq" hekayəsinin tərcüməsi açıq imza ilə - "Mütərcimi: Cəlil Məmmədquluzadə" və Xanzadənin "Arvad" hekayəsinin tərcüməsi "rusca mühərrir: Xanzadə; türkcə mütərcim: C.M." inisialı ilə dərc edilmişdir.

C.Məmmədquluzadənin "Şərqi-Rus"dakı "C.M." inisialı ilə növbəti yazısı M.F.Axundovun "Hacı Qara" əsərinin tamaşası haqqında "Ədəbiyyat" (1904, №13) sərlövhəli məqaləsidir. Yazıçının "Şərqi-Rus"da inisialla dərc olunan ən iri həcmli əsəri "Kişmiş oyunu"dur. Qəzetin beş sayında (1904, №69, 70-72, 74) dərc olunan bu hekayənin yalnız ikisinin sonunda imza kimi - "C.M." qeyd edilmişdir.

C.Məmmədquluzadənin açıq imzalı növbəti yazıları "Tiflisski listok"da dərc olunmuşdur. Onlardan "yeni ibtidai məktəbdə tatar dili" (1905, № 159), "Faydalı təşəbbüs" (1905, № 170) "Məmmədquluzadə" ilə imzalanmışdır [1, s.30].

C.Məmmədquluzadənin yazıları həm də bir müddət əməkdaşlıq, sonralar isə "Müsəlmanlar arasında" şöbəsinə rəhbərlik etdiyi "Vozrojdeniye" qəzetinin səhifələrində özünə yer almışdır. Qəzetin 1905-ci il 3-cü nömrəsində yazıçının "Bəs Aspisova xanımın müsəlman qızları üçün məktəbi necə oldu?" məqaləsi "Məmmədquluzadə", "Həblül-mətin" qəzeti Haaqa konfransının nəticələri haqqında ("Vozrojdeniye", 1905, №9), "Türkiyə məşrutəsinin keçmişindən" (Zakavkaziya, 1907, №137) məqalələri isə "C.Məmmədquluzadə" imzası ilə dərc edilmişdir. Daha bir yazısı isə "Tiflis müsəlmanlarının hürryyəti naminə şənlikləri" ("Həyat", 1905, №96) məlum "C.M." inisialı ilə çıxmışdır.

C.Məmmədquluzadənin publisistik əsərlərinin toplanılması və nəşri prosesində ən böyük çətinliyi yazılarının imzasız, bu gün tədqiqatlarda sayı artıq 130-u keçən gizli imza ilə dərc olunması və bu imzaların bir qismindən digər müəlliflərin də müstəqil şəkildə istifadə etməsidir. Məsələ burasındadır ki, ədəbin arxivində nə əsərlərinin əlyazma, yaxud surətinin, nə onların dərc olunma mənbələrinin, nə də istifadə etdiyi gizli imzalarının siyahısı vardır.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda tariximizin uzaq keçmişinə aid əlyazmalar, çap kitabları, görkəmli sənət adamlarının və ictimai xadimlərin şəxsi arxivləri qorunub saxlanılmaqdadır. Onların içərisində ictimai fikir tariximizdə müstəsna xidməti olan C.Məmmədquluzadənin də şəxsi arxivi var.

C.Məmmədquluzadənin şəxsi arxivinin bir hissəsi AMEA-nın Əlyazmalar İnstitutunda, digər bir hissəsi isə Nizami adına Ədəbiyyat Muzeyində saxlanılır. Mirzə Cəlilin həyat yoldaşı Həmidə Məmmədquluzadə onun 59 adda əlyazma və sənədlərini, "Molla Nəsrəddin" jurnalının 1906, 1909, 1922, 1924-1928-ci illər komplektlərini Az.OZFAN-a təhvil verilmişdir [2, s.3].

C.Məmmədquluzadənin şəxsi arxivində ilk dəfə "Şərqi-Rus" səhifələrində dərc edilən, sonralar sağlığında iki dəfə kitabça halında nəşr olunan, nəhayət, "Bəlkə də qayıtdılar" kitabına daxil edilən "Poçt qutusu"nun, eləcə də "Rus qızı", "Yan tütəyi" və "Taxıl həkimi" əsərlərinin rus dilinə tərcümə olunan variantları var.

Ədəbin arxivində sağlığında kitabça halında nəşr olunan "Usta Zeynal", "İranda hürryyət", "Qurbanəli bəy", "Nigarançılıq", "Baqqal Məşədi Rəhim", "Sirke" əsərlərinin avtoqrafı yoxdur. Bundan fərqli olaraq, "Bəlkə də qayıtdılar" kitabına daxil edilən "Buz", "Quzu", "Yan tütəyi", "Rus qızı", "Taxıl həkimi", "Xanın təsbehi" hekayələrinin əlyazmaları da yazıçının şəxsi arxivində qorunur. Mürəkkəblik yaradan məqamlardan biri "Molla Nəsrəddin"də gizli imza ilə dərc olunan "Dəllək", "Pirverdinin xoruzu", "Fatma xala" hekayələrinin və digər mətbuat səhifələrində imzasız və ya

gizli imza ilə dərc olunan bir çox hekayələrinin avtoqrafının şəxsi arxivdə qalmamasıdır.

Onun hekayələrinin bir çoxu da əvvəlcə mətbuat səhifələrində dərc olunmuş, sonralar fürsət düşdükcə ayrıca kitabça, yaxud "Bəlkə də qaytar-dılar" toplusu şəklində nəşr edilmişdir.

Yaradıcılığa XIX əsrin 80-90-cı illərində başlayan ədib əsərlərini oxu-cuya çatdırmaq arzusunun ilk sevincinə yalnız XX əsrin ilk illərində əvvəlcə mətbuat səhifələrində, sonra isə kitabça şəklində nəşr etdirməklə müvəffəq ola bilmişdir. Məsələn, ədibin 1889-cu ildə "Çay dəstgahı", 1894-cü ildə qələmə aldığı "Danabaş kəndinin əhvalatları" əsəri yalnız 1936-cı ildə – onun ölümündən sonra H.Səmədzadənin tərtib etdiyi nəşrdə oxucuların ixti-yarına verilmişdir. Halbuki C.Məmmədquluzadənin 1901-ci il yanvar ayının 2-də Məhəmməd Tağı Sidqiyyə yazdığı məktubundan aydın olur ki, ədib hələ o vaxtlar əsəri nəşr etmək arzusunda olmuşdur: "Məhəmməd həsən əminin eşşəyi"ni istəyirəm yazıb göndərəm, sensor izn versin, İrəvanda çap elət-dirim. Hərçənd aqlım kəsmir camaat oxusun" [11, s.297].

1905-ci il yanvarın 15-də "Şərqi-Rus" qəzetinin axırıncı nömrəsi çap-dan çıxmışdır. "Şərqi-Rus" qəzeti bağlandıqdan sonra publisist Ömər Faiq Nemanzadə və Tacir Məşədi Ələsgər Bağirovla birlikdə Mirzə Cəlil Mə-həmmədəğa Şahtaxtılıya məxsus olan mətbəəni almış və çalışdırmışdır. "Poçt qutusu" hekayəsi 1905-ci ildə "Qeyrət" adlandırılan həmin mətbəədə kitab halında çapdan çıxmışdır.

1906-cı il fevral ayının 21-də "Usta Zeynal" hekayəsinin nəşri üçün Tiflis qubernatorundan icazə istəyən C.Məmmədquluzadə dörd gün sonra – fevralın 25-də razılıq almışdır. 1905-ci ildə tamamlanmış bu əsər 1906-cı ildə O.İ.Şmerlinqin karikaturaları da daxil olmaqla oxucuların ixtiyarına verilir. "Usta Zeynal" hekayəsinin çap olunması haqqında Bakıda nəşr olu-nan "İrşad" (27 sentyabr 1906, №227) qəzeti öz oxucularına "Molla Nəsrəddin əminin balası "Usta Zeynal" kitabı.....alınıb. Satılır." şəklində xəbər-darlıq etməyi lazım bilmişdi.

"Qeyrət" mətbəəsində nəşirlik işini davam etdirən C.Məmmədqu-luzadə 1907-ci ildə özünün "Qurbanəli bəy" hekayəsini və "Bizə hansı elmlər lazımdır?" məqalələr toplusunu da çap etdirmişdir.

"Qurbanəli bəy" hekayəsi C.Məmmədquluzadənin sağlığında nəşr olunan dördüncü kitabıdır [1, s.12]. Onun haqqında "Molla Nəsrəddin"ın 43-cü nömrəsində verilən "Töhfə" başlıqlı yazıdan məlum olur ki, oxuculara vəd olunan kitablar içərisində rüxsətinin senzordan alınması mümkün olan yeganə kitabdır. "Qurbanəli bəy" həm də C.Məmmədquluzadənin "Qeyrət" mətbəəsində çap olunan sonuncu kitabıdır. Çünki çox keçmədən "Qeyrət" mətbəəsi bağlanmış, "Molla Nəsrəddin" jurnalı da başqa mətbəədə çap olunmuşdur. Nəhayət, 1912-ci ildə ədibin "Poçt qutusu" hekayəsi Tiflisdə

İsmayıl Həqiqinin "Şərq mətbəəsi"ndə yenidən – ikinci dəfə nəşr olun-muşdur. Bununla da C.Məmmədquluzadənin əsərlərini kitab halında nəşr etdirmək işində 1916-cı ilə qədər – təqribən dörd il müddətində fasilə yaran-mışdır. Tədqiqatlarda bu fasilənin səbəbi poliqrifik çətinliklər, C.Məmməd-quluzadənin özünün maddi dururmu, təvazökarlığı ilə izah olunmaqla yanaşı "öz şöhrəti qayğısına qalmayan" ədibin öz sözü ilə desək, "ürəyindəkilərini intişara qoymaq" üçün əlində "Molla Nəsrəddin" kimi bir geniş imkana ma-lik olması ilə də əsaslanır. Buradan belə sula meydana çıxır ki, bəs "Molla Nəsrəddin" jurnalının nəşri 1914-cü ildə dayandıqdan sonra nə üçün ədib bu işlə məşğul olmamışdır? Sualın cavabı daha çox I Dünya müharibəsinin doğurduğu çətinliklərlə izah olunmalıdır. Demək olmaz ki, C.Məmməd-quluzadə bu illər ərzində əsərlərini çap etmə arzusunda olmamış, onların nəşrinə biganə qalmışdır. Fikrimizi C.Məmmədquluzadənin 1914-cü ildə Həmidə xanıma yazdığı məktubu da təsdiq edir: "Hekayələri Orucovlara göndərmək fikrindəyəm, yayda söz vermişəm. Hərçənd Tiflisdə Zeynal da xahiş edir ki, ona verim" [11, s.319].

Demək, C.Məmmədquluzadənin əsərlərini kitab halında çap etdirmək təkcə onun özünün yox, həm də dövrün tanınmış nəşirlərindən olma Orucov qardaşlarının, "Tiflisdə Zeynal"ın da maraq və istəkləri daxilində olmuşdur. Buna baxmayaraq, ədibin "Nigarançılıq" əsəri dörd illik fasilədən sonra – Tiflisdə Gürcü Nəşriyyatının Şirkət mətbəəsində nəşr olunmuşdur.

Qeyd edək ki, "Nigarançılıq" C.Məmmədquluzadənin "Oktyabr inqilabı" adlandırılan çevrilişdən əvvəl nəşr olunan sonuncu kitabıdır. Bununla da ədibin əsərlərinin kitab halında sovet dövrünə qədərki nəşri tarixçəsi tamamlanır.

ƏDƏBİYYAT

1. Bayramov F. C.Məmmədquluzadə (bibliografiya): 1866-1966. – Bakı: Azərənəşr, 1966, 267 s.
2. Əliyeva A. Cəlil Məmmədquluzadə (Molla Nəsrəddin) arxivinin təsviri. – Bakı: Nurlan, 2011, 108 s.
3. Mir Cəlil. Azərbaycanca ədəbi məktəblər (1905-1917). – Bakı: Ziya-Nurlan, 2004, 391 s.
4. Məmmədquluzadə C. Poçt qutusu. – Tiflis: "Qeyrət" mətbəəsi, 1905, 24 s.
5. Məmmədquluzadə C. Poçt qutusu. – Tiflis: "Şərq" mətbəəsi, 1912, 28 s.
6. Məmmədquluzadə C. İranda hürriyyət. – Tiflis: "Qeyrət" mətbəəsi, 1906, 38 s.
7. Məmmədquluzadə C. Usta Zeynal. – Tiflis: "Qeyrət" mətbəəsi, 1906, 31 s.
8. Məmmədquluzadə C. Bizə hansı elmlər lazımdır? – Tiflis: "Qeyrət" mətbəəsi, 1907, 47 s.
9. Məmmədquluzadə C. Qurbanəli bəy. – Tiflis: "Qeyrət" mətbəəsi, 1907, 31 s.
10. Məmmədquluzadə C. Nigarançılıq. – Tiflis: Gürcü nəşriyyatının şirkət mətbəəsi, 1916, 11 s.
11. Məmmədquluzadə C. Əsərləri. IV C. – Bakı: Öndər, 2004, 472 s.

Dilbar Dosmammadli
On the Publication History of the Works
of Jalil Mammadquluzada

Summary

Publication history of works of classical Azerbaijani writer, dramatist and publicist Jalil Mammadquluzada have been investigated, interesting scientific information have been given for the first time on writer's works published in periodical press.

There is also widely investigated typological analysis of the works of Jalil Mammadquluzada published during the pre-soviet period, the analysis of works of the writer have been investigated on the basis of facts.

Дилбер Досмаммедли
Из истории публикации сочинений
Джалила Маммедкулузаде

Резюме

В статье исследована история публикации работ классика, драматурга и публициста Азербайджанской литературы Джалила Маммедкулузаде, впервые представлена интересная научная информация о работах автора, изданных в периодической печати.

Также представлен типологический анализ работ Джалила Маммедкулузаде до советского периода, анализ работ автора был исследован на основе фактов.

Rayçi: dos. K.İ.Aslan